

Նոր Արարատեան աշխարհէն և Սիւնեաց երկրէն Հայք սկսած են գաղթել ինչպէս զանազան երկիրներ, նոյնպէս և ի Փոքր Ասիա, սոյն վերջին գաղթականաց մէջ եղած են նաև Ջահկեցիներ, Ունիթուաց խմորով խմորուած, որոնք գաղթելով իրենց հայրենիքէն բնակութիւն հաստատած են ի Զմիւռնիա: Սոքա թէև իրենց հետ քահանայք ևս ունեցած են, բայց ի սկզբան առանձին Պապագաւան եկեղեցի չեն կազմած և իրենցմէ շատերն լատինական եկեղեցին յաճախելով հանդերձ իրենց կրօնական ծիսակատարութիւններն Զմիւռնիոյ բուն Հայոց եկեղեցւոյն մէջ կատարած են, ինչպէս են Սիւնեացիք, Պապի, Թաւրիքի և այլն: Յետ ժամանակաց Գաղատիայէն ևս հռովմէագաւան հայեր գալով միացած են Ջահկեցիներու հետ և կազմած են շուրջ 300 ընտանիք:

Սոքա տակաւ առ տակաւ ընտելանալով լատինական ծէսերուն, հետզհետէ գաղթեցուցած են Հայ եկեղեցականաց ձեռքով կատարուած ծիսակատարութիւններն: Տակաւին կան ծերունիք, որոնք տեսած են Ջահկեցիներն և Գաղատացիներն իրենց տեղական հազուստով: Կան նաև լատինահայ ծերունիք և պառուռներ, որոնք Հայոց եկեղեցւոյ մէջ մկրտուած են, բայց այսօր այդ 300 տուն գաղթական Հայոց սերունդներն այնպէս փոփոխուած են թէ՛ անունով, թէ՛ սրտով, թէ՛ դաւանութեամբ, որ աւելի կը սիրեն Լատին կամ Յիւլի անուանիլ և ոչ երբէք Հայ:

Սոյն փոփոխութիւնն կամ ազգութացութեան երեւոյթն շատ տարօրինակ է պատմութեան մէջ: Արդարեւ՝ Հայք հեռաւոր երկիրներ գաղթելով և միմիայն օտարէն շրջապատուած և հրապուրուած լինելով՝ դաւանափոխութեան առթիւ կորուսած են նաև իրենց Ազգութիւնն, ինչպէս ի Լեհաստան և այլն: Բայց շատ տեղ ևս, դաւանափոխութեամբ հանդերձ, չեն ուրացած իրենց ազգութիւնն, թէև ժամանակն այն ևս մոռացնել պիտի տայ, եթէ ուշադրութիւն չը դարձուի ինչպէս ի չունդարիա և այլն:

Սակայն ի Զմիւռնիա լատինադաւան Հայ գաղթականութեան հանդէպ զտնուած է նաև բուն Հայ հասարակութիւն, իւր եկեղեցիներով և եկեղեցականներով և այսպիսի մի փոքր քաղաքի և մերձաւոր յարաբերութեան մէջ՝ 300 տուն գաղթականութիւնն, դաւանափոխութեան առթիւ, իսպառ ուրացած է իւր ազգութիւնն:

Սոյն տարօրինակ երեւոյթին տարբեր պատճառներ կը տրուին. ոմանք կը վերագրեն զայն երկու կողմանց մէջ ճարակուած առեւտրութեան և ոմանք Քրիստոսական քաղաքականութեան, որով իրր թէ՛ դաւանափոխներն պաշտպանութիւն գտնելով՝ աւելի յարած են լատինականութեան. թերևս այն առարկութիւնքն իսկ հաւանականութենէ՛ զուրկ չը լինին. բայց առաւել հաւանականն այն է, որ Հայ եկեղեցականք անտարբեր գտնուած են, իսկ լատինական կղերն յարատեւած է իւր ջանից մէջ, դաւանափոխ Հայերն խորշեցնելով ոչ միայն իրենց Ազգային եկեղեցիէն, այլ և իրենց ազգութենէն: Այս բանին ապացոյց է այն իրողութիւնն, որ դաւանափոխք ոչ միայն իրենց անունն փոխած են, այլ նաև մականունն, տոհմանունն, և եթէ հարկ լինի տոհմային փառանքութեան մէջ մտնել իրենց հետ կան այնպիսիներ, որոնք աւելի կը սիրեն ասել թէ՛ իրենք սերած են Սիւնեացի (Պարսիկներէ) քան թէ՛ Հայերէ: Այս է ի հնումն գաղթողաց վիճակն ի Զմիւռնիա:

Տարիներ առաջ Զմիւռնիոյ Միսիթարեան Միաբանք փափաքեցան առանձին Հայ—Հասարակութիւն կազմել և իրենց մէջէն, Ղուկաս Տէրտէրեան վարդապետն փոխ առաջնորդ կարգուեցաւ Պօլսոյ Գերապայծառի աշխատութեամբ և Տէրութեան հրովարտակաւ: Սակայն Տէրտէրեան Կաթողիկոսական տեղւոյն լատին եպիսկոպոսէն և արգելուեցաւ ժողովրդի հետ յարաբերութիւն ունենալու: Խընդիրն ծանրացաւ և Ղաթիկոսի ու Պօլսոյ Պապական փոխանորդարանի և հռովմէագաւան Հայոց մէջ բանակցութեան նիւթ եղաւ: Ղուկաս վարդապետ Տէրտէրեան պարտաւոր-

րեցաւ զղջման Բեդայականս լատին եպիսկոպոսի ներողութիւնն խնդրել և յետոյ Մասնաժողով կազմուեցաւ ի Զմիւռնիա լատին եպիսկոպոսի նախագահութեամբ: Հրաւիրուեցան բոլոր տաճկահայատակ հռովմէադաւաններն որոշելու համար թէ ո՞ր են որոնք կուզեն ըստ մարմնաւորին Ղուկաս վարդապետի առաջնորդութեան հպատակել: Քանզի ըստ հոգեւորին արդէն ամենքն լատին եպիսկոպոսի իրաւասութեան ներքոյ են:

Մասնաժողովի արդիւնքն շատ աննպաստ եղաւ Միսիթարեան Միաբանից: Քանզի հազիւ թէ քանի մի ընտանիքներ և մասնաւոր վաճառականներ (վերջին ժամանակներս Հարկէն, Գաղատիայէն և այլ տեղերէ գաղթած) յօժարեցան Տէրտէրեանի առաջնորդութեամբ կարգաւորել Կառավարութեան հետ ունեցած խնդիրներն: Իսկ մնացեալ քանի մի հարիւր տուն նախկին դաղթականներն մնացին վերստին լատին եպիսկոպոսի իրաւասութեան ներքոյ: Որ իւր կողմէն տաճկահայատակ աշխարհական ոմն փոխանորդ կարգելով՝ նորա ձեռքով կը կարգադրէ Կառավարական խնդիրներն: Ինչպէս են Զինուորական տրոց բաշխումն և հաւաքումն, կալուածական վճարներն և այլն և այլն: Զմիւռնիոյ Ս. Պողոսկարպոս եկեղեցին ժամանակին շինած են Հայ դաղթականք և ապա նոյն եկեղեցւոյն տիրած են լատինք: Չնշած են պատկերներու վրայէն հայերէն գրերն, թէև տակաւին եկեղեցւոյ մօտ կը գտնուին Հայ գրերով գերեզմաններ: Ի սկզբան հռովմէական քահանայք Հայ լեզուաւ պատարադած են, բայց յետ ժամանակաց՝ արտաքսած են Հայերէնն և այժմ՝ այն իսկ Միսիթարեան Միաբանք մասնաւոր եկեղեցի չունին, այլ ժամերգութիւն կը կատարեն իրենց դպրոցին կից՝ մատրան մէջ:

Հ Ո Վ Ի Ի:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՇԱՐԱԿԱՆՆԵՐԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ

ԳԼՈՒԽ Ա.

Շ Ա Ր Ա Կ Ա Ն

Նշանուն էր կրում ի հրնումն՝ գերազանց կերպով Աստուծոյ անսահման մեծութեան և մարդուս փոքրկութեան վերայ ճառող այն գեղեցիկ մատենար, որին այժմ կոչում ենք Շաւա-հան կամ ի նշանուններ ունէին ի հնումն՝ Աստուծոյ անկշռելի բարերարութիւնը, Հայ եկեղեցւոյ աստուածաշատութեան խորին խորհուրդները և գիտութիւնները և մարդուս հոգեւոր բաղձանքները իրենց մէջ ամփոփող այն սրաառուչ երգերը, որոց այժմ դարձեալ անուանում ենք Շաւ-հան: Միով բանիւ երբ նոքա աշխարհ եկան և եկեղեցւոյ գիրկն ընկան, ի՞նչ անուններ ունէին: Ահա ուշադրութեան արժանի մի հարց, որը զանազան դարերի կարգով ստուգուում և լուծուում է այսպէս:

Հինգերորդ դարում երբ պարսից Յազկերտ Թագաւորի հրովարտակի համաձայն զանազան քրիստոնեայ ազգերի դիւստրեաներ իրենց կրտսրի՝ այրուծիով Պարսկաստանում խմբուում են Յազկերտի արքունիքի առաջ և առաջին անգամ այնտեղ միայն լսում հաւատափոխութեան այս դժնդակ լուրը Յազկերտի բերանից, որ յոխորտալով ասում է նա իւր չարասէր խորհրդապահներին, — « Հարցէք, քննեցէք, տեսէք, թող որ լաւն է, ընտրեալ կայցուք »¹. ուստի այդ քրիստոնեայ ամբօխը Յազկերտին մի կերպով յուշ առնելու, հասկացնելու համար, թէ հաւատի ընտրութեան մասին

1) Եղիշէ Երկրորդ Յեղանակ, 2) Նոյն.